

A történet fejezetei

DARVASI LÁSZLÓ: A VEINHAGENI RÓZSABOKROK

Cselekménynek, történetnek, sztorinak, nevezzük akárhogy a próza gerincét, lennie kell, nélküle a szöveg holt anyag, nem ábrázolja a lelki rezdülések ok-okozati láncolatát. Ha az az „ügynevezett feszültség” (Ortega) a legparányibb mértékben is, de fenntartja az olvasó figyelmét, a szöveg mélyébe rejtett, cselekményen túli interpretálható szint a legelvetemültebb absztrakciókhoz is elvezethet. Pszichikai kényszer, mondja Ortega a regényről írt eszmefuttatásában, hogy az a kevés cselekmény ott legyen és működjön a prózai műfajokban, hiszen azoknak a világ (vagy egy „lehetséges világ”) működési mechanizmusának metafizikai leképezését kell visszaadniuk. Az elbeszélések esetében még sokkal szigorúbb elvárásoknak is meg kell felelnie a szerzőnek; a műfaj elvei kötelezik a szerzőt a történet ügyes kiválasztására (akár fiktív, akár „valós” események újraszövése a cél) és művészi összeszerkesztésére. A szerzőnek megengedi ez a műfaj, és példa erre Darvasi első elbeszélésgyűjteménye, hogy ne csak elbeszéljen (a narrátor vagy a szerző) a felszínen egy érdekesítő történetet, de el is be-

széltethesse (a szerző a narrátort vagy a szövegvilág alakjait) az éppen lejátszódó eseményekről, az információk oly mértékű redukálásával, hogy az olvasó még a cselekmény értelmezési szintjén is kielégítetlen marad, nemhogy az esetleges általánosíthatóság szintjén (szimbolikus vagy allegorikus interpretálhatóság során). A szövegvilág figurái ugyanis rendelkeznek az események adta vagy diktálta teljes információmennyiséggel, az azokhoz szükséges háttértudással egyetemben; az olvasónak is tisztában kell lennie mindezzel, de legalábbis nem árt, ha az olvasás mechanizmusa működteti az értelmezés egy lehetséges kódját. Csakhogy a Darvasi-elbeszélésekben a hermeneutika csődöt mond, mert fiktív és/vagy reális szövegvilágai önálló világörvényekkel rendelkeznek, és azok belső működése nem inkoherens az olvasói elváráshorizont szempontjából. Az olvasónak (a Darvasi-szövegekből nyert információk hírértéke szerint) szembe kell néznie azzal a ténnyel, hogy bár maga a történet lebilincselően izgalmasnak tűnik, a történések megfejthetősége bent marad a szigorúan zárt, önmagában túl koherens szövegvilágban.

Vannak tehát történetek, szám szerint tizenegy a kötetben, a címek látszólag megnevezik a témát, de az olvasás során hamar kiderül, hogy a címeknek szimbolikus értelmük lehet, mert valójában más eseménysoron van a hangsúly, általában a narrátorén, akinek a története valamilyen ponton érintkezik a címben kijelölt jelenségek misztikájával. A *veinhageni rózsabokrok* szimbolikus értelmezhetősége így a „kosárfonó kopasz fia” főcselekményének alfejezetét szolgáltatja, vagy a *witembergi kőtörők* példázata háttértörténet a narrátor sorsának megváltozásához. A történet fejezetei szoros kapcsolatban állnak egymással, Darvasinál történetek értelmezik a történetet. El is mondhatóak néhány mondatban, de mechanizmusuk által, ahogy az olvasás során kibomlanak, lesznek „irodalmilag” értékesek. Bolond gyerekek egybegyűjtéséről, egy sikertelen gyilkosság leleplezéséről, üzleti terjeszkedésről és baráti bosszúállásokról szólnak ezek a történetek. Igazán izgalmassá azonban akkor válnak, amikor mozaikjátékszerűen az olvasó próbálja meg őket összerakni. A szerző viszont csak bizonyos támpontokat adott meg, s telerakta interpretációs lyukakkal a történetet, hadd bíbelődjön az olvasó, ha teljes sztorit akar magának (úgysem az a fontos). Szomorú belátni, hogy az öntörvényűvé vált szövegvilágok narrátorai és alakjai mindent tudnak a történések ok-okozati viszonyáról, és mi, olvasók csak azt tudjuk, hogy ők tudhatják, de mi nem, vagy éppen csak annyit, hogy ne felejtünk el rajtuk rágódni.

Az elbeszélések formai megjelenítésében, a szövegek szerkezeti felépítésében és az egyéni stílus kialakításában mesterségbeli tudását csillogtatja Darvasi. Elhagyja a párbeszédekben a gondolatjeleket, ezzel látszik érzékeltetni, hogy mindent a narrátor szemével kell látnunk és általa újból átélni az eseményeket. Egyneműbbé és narrátorközpontúvá válik a szövegvilág, melyben az alakok vagy a narrátorként gyakran visszatérő „kopasz fiú” belső világa vetítődik ki nemcsak az eseményekre, hanem globális szinten az egész *szövegvilágra* (*A hegyen*, *Kutuzov unokája*, *A Vakék Bek*, *Pistuka*, *Kalaf áriája* stb.) Darvasi él az in medias res kezdés lehetőségével, de a klasszikus „novella” világos exponáltsága helyett érzelmi töltetű felütesekkel kezdődnek az elbeszélések („Meghalt apám. Reggelre könnyű és engedelmes lett a teste...”; „Elvesztettem a naptáramat...”; „A vonattal érkezett”; „Kiert a fák közül, és megérezte, esni fog...”; „Pistuka akkor már a harmadik napja vérzett...”; „Egyre több volt az idegen”). Az in medias res Darvasinál az elbizonytalanítás és hangulatkeltés egyik legfőbb eszköze. De a felütést nem követi a cím sugallta téma kifejtése, sem a folytatás linearitása. A narrátornak mindig adott egy biztos „jelen idejű” pozíció, amelyből visszafelé, de az időben össze-

vissza ugrálva beszél el a múltbeli eseménysorokat (a szövegvilág eseményeinek, illetve a narrátor elbeszélésmódjának motiváltsága szerint). Csak az a múltbeli eseménysor elevenítődik fel, amely befolyásolta a narrátor „jelen idejű” léthelyzetét. De az ok-okozati (általános) múlt rejtve marad az olvasó előtt. („Felcsillantak a múlt képei [...], amikről még soha senkinek se beszéltem, és azt hiszem, nem is fogok...” – *A hegyen.*) A múlt titokzatossága körbeveszi a történetek lényegét, a vibrálóan feszült jelen nem vezet semmiféle lehetséges jövő felé. Az elbizonytalanítás tovább fokozható: Darvasi stílusa, nyelvezete a „szorongattató”, „bizonytalan” hangulatfestéshez könnyedén társul; legtöbbször rövid, de tartalmas mondatokat ír (érzelmi festés céljából), ha hosszú, többszörösen összetett mondatokba bonyolódik, ott a narrátor küszködik léthelyzetének definiálhatóságával. Nincs nála felesleges szó, sójt, mint már említettük, éppen a kihagyás, az elhallgatás egyik legfőbb stiláris eszköze. És azt sem szabad elfelejtenünk, hogy Darvasiban költői véna is lappang, két verseskötettel indult. Nemcsak leírások esetén, de a párbeszédnek, a belső monológok írásakor is él a nem „próza” jellegű költői nyelvformálás lehetőségével.

Azt mondtam, lehet, hogy nem is a történetek a fontosak. Úgy érzem, hogy sokkal inkább a Darvasi-atmoszféra adja meg elbeszéléseinek foglalatát. Igazából ez sem új, hiszen aki ismeri Anette von Droste-Hülshoff *A zsidóbükké* című múlt századi kisregényét, az tudhatja, hogyan kell pszichológiai eszközökkel, kihagyással, sajátos mondatalkotással stílust és hangulatot teremteni, legyen bármennyire vérmes is az a történet. (*A fuldai Kékvízésés* című Darvasi-elbeszélés még egyelőre az 1993. évi októberi *Jelenkor* hasábjain olvasható, de a német romantikus-pszichologizáló író művét érdemes vele összevetni. Darvasi magyar mondatainak mintha tökéletes német zamata volna...)

Az összehasonlítást most nem végzem el, mert nehéz szavakba foglalni a teremtett atmoszférát. Mindenesetre a szövegvilág egésze mint gondosan kimunkált milieu veszi körül a történéseket. Nem tudni, ki miért gyilkol, magából a tényből, a tény rettenetéből következik a hangulati többlet. A lélek mélyrétegéből származik minden, az első lépésektől a mese elmondásán keresztül az akasztófaig. Nincs kezdet és nincs vég, csak felvillantott lelki mechanizmusok, ok és okozat egybemosódik, megint csak maradnak a tények, a szigorúak és a kíméletlenek, tele szorongással, mert nem lehet őket pontosan meghatározni. Az okok mélyére az olvasónak kell hatolnia. És nem biztos, hogy sikerrel jár.

Csak néhány jellegzetességet vázoltam fel Darvasi narratív technikájáról: ezekkel, valamint sok egyéb művészi eszközzel rendelkezik, hogy teljesen egyéni hangon mondjon el nekünk, olvasóknak szigorú keretek közé zárt „rejtélyes” történeteket. Érdemes lesz velük a későbbiekben többféle szempontú elemzést elvégezni, mert, hogy stílusos legyenek, ennek a recenzióknak a szerzője „...csak egy pontot rak ki, ami éppolyan rohadt dolog lesz, mint a történet eddigi fejezetei, és ha mindezzel kész, majd nyugvással figyelheti, hogyan kezd el valaki az újabb elrontott mondatot, folytatva ezt a nagy és közös történetet...” (*A Kékszalag-történet. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1993.*)

Bornbitsz Ágnes